

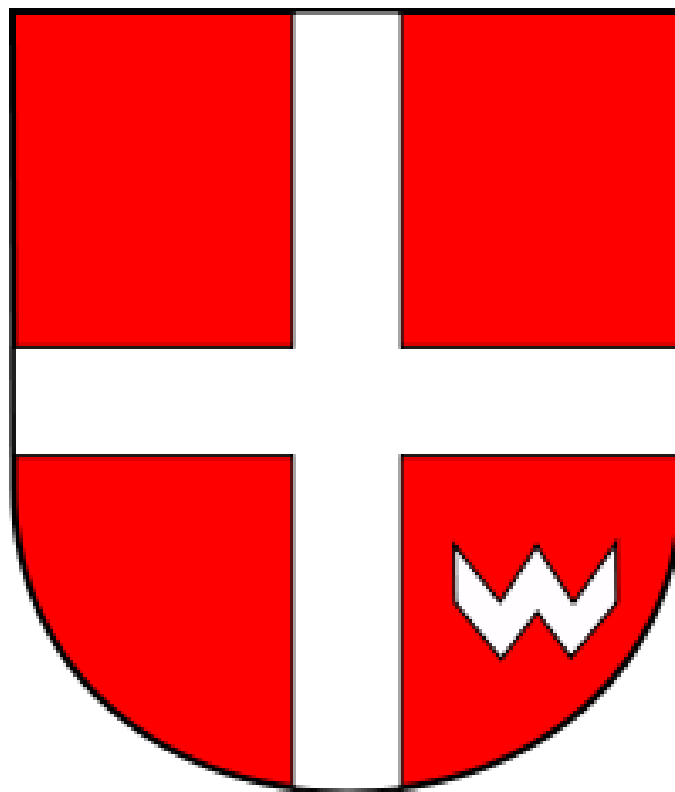
ZAŁĄCZNIK NR .....

DO UCHWAŁY NR .....

RADY MIEJSKIEJ LIPSKO

Z DNIA .....

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY LIPSKO NA LATA 2020-2023

Spis treści

1.Wstęp.....	3
2.Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3.Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4.Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	16
4.1.Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
4.2.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	18
5.Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	24
5.1.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych miasta i gminy)	24
5.2.Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta i gminy.....	27
5.2.1.Charakterystyka ogólna miasta i gminy Lipsko.....	27
5.2.2.Zarys historii obszaru miasta i gminy.....	30
5.2.3.Walory naturalne.....	33
5.2.4.Zabytki nieruchome.....	35
5.2.5.Zabytki ruchome.....	36
5.2.6.Zabytki archeologiczne.....	38
5.2.7.Dziedzictwo niematerialne.....	40
5.3.Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla miasta i gminy Lipsko	48
5.3.1. Wykaz zabytków na terenie gminy Lipsko w rejestrze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.....	48
5.3.2. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.....	50
6.Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	55
7.Stopień realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018	57
8.Założenia programowe	59
8.1.Priorytety Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023....	59
8.2.Kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023	60
9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	63
10.Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	64
11.Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	64
11.1. Dotacje.....	65
12.Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	67
13.Załączniki.....	67

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023 jest dokumentem aktualizującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub

radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli. Wprowadza pojęcia ochrony zabytków i opieki nad nimi (art. 3).

W myśl ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6):

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
  - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16 ust.1). Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia (art. 16 ust.1a). Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1 (art. 16 ust.2). Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy (art. 16 ust.3). W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem (art. 16 ust.4). Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony (art. 16 ust.5). Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (art. 16 ust.6).

Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące (art. 17 ust.1):

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672) (art. 17 ust.2).

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18 ust.1). W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, w szczególności (art. 18 ust.2):

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji

o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1a):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności (art. 19 ust.1b):

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1 (art. 19 ust.2). W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków (art. 22 ust.1). Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa (art. 22 ust.2). Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku (art. 22 ust.3). Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (art. 22 ust.4). W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust.5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych (art. 22 ust.6).

Organami ochrony zabytków są (art. 89):

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2019 poz. 506)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2018 poz. 1945)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2018 poz. 1202 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2018 poz. 799)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania:

polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2018 poz. 1614 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2018 poz. 2204 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2018 poz. 1983)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2018 poz. 450 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2018 poz. 720 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2018 poz. 574)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2019 poz. 553).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomości wpisany do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisany do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych (przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych), (Dz. U. z 2011 roku Nr 165, poz. 987),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609).

Procedury uzyskiwania pozwoleń na prace przy zabytkach:

Prowadzenie prac remontowych lub budowlanych przy obiekcie zabytkowym wymaga szeregu uzgodnień dokonanych między użytkownikiem zabytku a odpowiednim Urzędem Ochrony Zabytków oraz uzyskania wymaganych prawem pozwoleń i opinii – poprzez wypełnienie i wysłanie właściwego wniosku.

Podjęcie działań przy zabytku zwykle jest poprzedzone rozpoznaniem jego dziejów, funkcji, technologii powstania, stanu zachowania, co następuje poprzez wykonywanie odpowiednich badań obiektu. Tzw. organy ochrony zabytków (Generalny Konserwator Zabytków, Wojewódzki

Konserwator Zabytków) mogą prowadzić badania konserwatorskie, tzn. rozpoznanie jego historii, struktury. Właściciel zabytku jest zobowiązany udostępnić go w tym celu, a WKZ wydaje stosowne pozwolenie na prowadzenie badań.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków, praktycznie wszystkie prace budowlane przy nim, w tym remontowe, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę. Aby uzyskać pozwolenie na budowę należy przedłożyć w odpowiednim urzędzie (organie administracji architektoniczno-budowlanej) m.in. oświadczenie o posiadanych prawach do dysponowania nieruchomością i projekt budowlany, którego forma i zakres określona jest w ustawie. Zatem planując prace przy zabytku zawsze konieczne jest wykonanie projektu budowlanego. Projekt należy wykonać w min. 5 egzemplarzach, z których jeden przekazany będzie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków dla uzyskania jego pozwolenia, cztery do urzędu – najczęściej Starostwa Powiatowego – dla uzyskania pozwolenia na budowę. Dopiero po uprawomocnieniu się decyzji, można przystąpić do dalszych etapów prowadzenia inwestycji.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków lub jest chroniony zapisami zawartymi w planie zagospodarowania przestrzennego, praktycznie wszystkie prace przy nim, w tym remontowe czy modernizacyjne, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę od organu administracji architektoniczno-budowlanej. Dodatkowo wymagają wcześniejszego wystąpienia do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o pozwolenie na prowadzenie określonych prac konserwatorskich czy robót budowlanych, w określonym czasie. Wniosek taki składa się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków – lub biurze danego miejskiego konserwatora zabytków.

Dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, na terenie niewpisanym do rejestru zabytków, pozwolenie na budowę jest wydawane w uzgodnieniu z WKZ. Jest to procedura wewnętrzna między urzędami. Niezajęcie stanowiska w terminie 30 dni jest jednoznaczne z akceptacją przedłożonych rozwiązań.

Rozbiórka rejestrowego zabytku nieruchomego jest możliwa jedynie po uzyskaniu prawomocnej decyzji o wykreśleniu zabytku z rejestru zabytków, którą może wydać Generalny Konserwator. Przesłanką może być zniszczenie obiektu w stopniu powodującym całkowitą utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Także w przypadku uzyskania nowych ustaleń naukowych, które nie potwierdzą wcześniejszych danych o wartości obiektu, takie skreślenie może mieć miejsce. Na rozbiórkę obiektu wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się pod ochroną

konserwatorską, należy uzyskać w odpowiednim Starostwie Powiatowym decyzję o pozwoleniu na rozbiórkę, po uzyskaniu dodatkowych opinii i pozwoleń – głównie WKZ lub GKZ.

Zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2018 poz. 1202 z późn. zm.) w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych, ustawa nakłada obowiązek uzyskania pozwolenia od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez wydanie pozwolenia na budowę.

Zapisy art. 13 i 109 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2018 poz. 2204 z późn. zm.) precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). W przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

Zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2018 poz. 1614 z późn. zm.), Wojewódzki Konserwator Zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 (Uchwała Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.)

Głównym celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, poprzez realizację celów szczegółowych, tj.:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, w tym:
  - a) porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
  - b) przygotowanie ratyfikacji konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
  - c) wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
  - d) wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
  - e) opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
  - f) opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
  - g) realizację badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego;
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym:
  - a) zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
  - b) wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
  - c) podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
  - d) merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków;

- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, w tym:
  - a) przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”,
  - b) wspieranie budowania w świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
  - c) promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
  - d) zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”)

Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Cel ma być osiągnięty poprzez:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- 5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- 6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- 1) Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- 2) Priorytet 2 „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” – dotyczy zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Głównym celem strategii jest zwiększenie spójności i konkurencyjności województwa mazowieckiego poprzez realizację celów rozwojowych we wszystkich obszarach. Dla obszaru „kultura i dziedzictwo” celem rozwojowym jest wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych poprzez działania i zadania rozwojowe takie jak:

- 1) wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarki regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności regionu, w tym:
  - a) poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze,
  - b) wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych,
  - c) ochrona mazowieckiej spuścizny historycznej,
  - d) rozwój systemu obsługi turystów;
- 2) upowszechnianie kultury i twórczości, w tym:

- a) rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury,
  - b) promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu,
  - c) wspieranie edukacji kulturalnej;
- 3) kreowanie miast jako *Innowatorów kultury* oraz wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych, w tym:
- a) wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury,
  - b) promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury,
  - c) wykorzystanie endogenicznych potencjałów miast;
- 4) wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych, w tym:
- a) wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym;
- 5) wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej, w tym:
- a) wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego (Uchwała nr 180/14 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 lipca 2014r. w sprawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego)

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest częścią procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego w województwie i tożsamości kulturowej.

Ustalenia Zintegrowanej polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej obejmują:

- zarządzanie zasobami dziedzictwa, ochronę i eksponowanie przestrzennych świadectw dziedzictwa, zwłaszcza najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej regionu;
- kształtowanie walorów krajobrazowych województwa oraz ochronę przestrzeni posiadających unikatowe lub specyficzne dla regionu walory krajobrazowe;

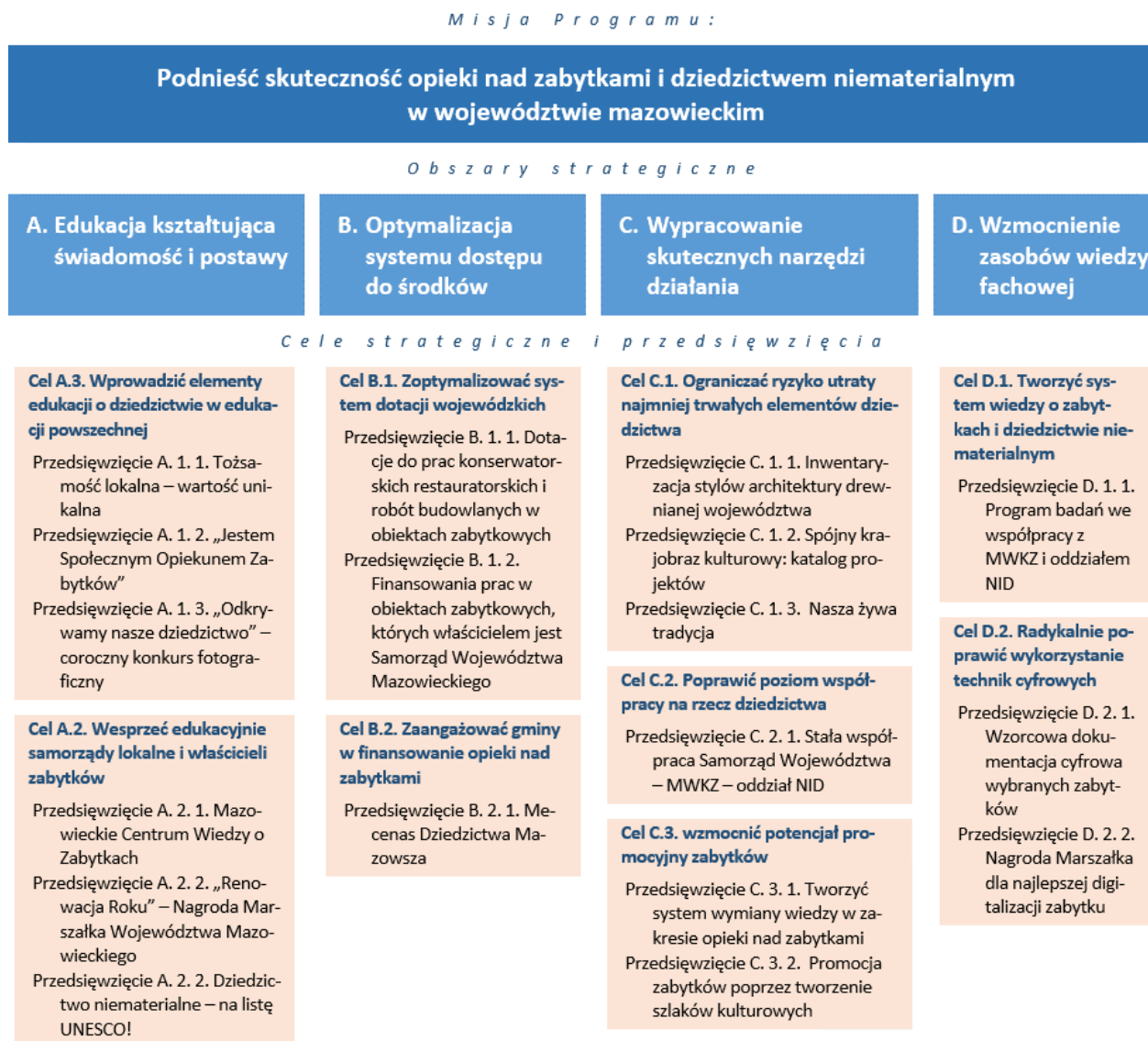
- zachowanie różnorodności kulturowej województwa, kształtowanie tożsamości regionalnej i historycznej oraz zapewnienie dostępności do zasobów dziedzictwa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W zakresie polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej Plan ustala:

- Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego regionu,
- Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego,
- Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018 – 2021

Struktura Programu: misja, obszary strategiczne, cele, przedsięwzięcia zostały przedstawione na poniższym rysunku.

Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 – 2020

Przyjęta misja polityki kulturalnej województwa mazowieckiego brzmi: „Kultura włącza każdego”.

Jako jeden z kluczowych problemów dla kultury województwa mazowieckiego zdefiniowano tu niejednoznaczną tożsamość historyczno-kulturową oraz brak dialogu współczesnych mieszkańców regionu z bogactwem jego zróżnicowanych tożsamości historycznych. Strategia zauważa, iż różnorodność, która mogłaby być bogactwem kulturowym Mazowsza, w obecnej chwili stanowi przyczynę jego podziałów.

Jeden z celów strategicznych w obszarze „Dziedzictwo – tożsamość – wspólnota” określony został jako „Żywe dziedzictwo”. Jest on nastawiony na włączanie wątków dziedzictwa historyczno-kulturowego w dialog ze współczesnością i budowanie wokół dziedzictwa żywych obiektów kultury. Propozycją reagowania w tym zakresie mają być programy:

- „Zabytki i muzea – żywe atrakcje”, którego celem jest promowanie takich form i koncepcji opieki nad dziedzictwem kulturowym – zasobami muzealnymi i zabytkami, które zbudują wokół niego żywą atrakcyjność, wkomponowaną w programy turystyczne, promocyjne, edukacyjne, społeczno-animacyjne lub aktywizacyjno-gospodarcze,
- „To także nasze dziedzictwo”, którego celem jest włączanie w żywy obieg kultury wątków dziedzictwa kulturowego regionu, które są szczególnie narażone na zapomnienie.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lipskiego na lata 2016 -2020

Założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnienie problemów ochrony zabytków w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
- uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego problematyki historycznego sąsiedztwa i form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;

- uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i architektonicznymi miejscowości położonych na terenie gminy,
- skuteczne stosowanie i wykorzystywanie form prawnej ochrony zabytków;
- wdrażanie instrumentów finansowych prowadzących do skutecznej poprawy stanu zabytków.

Główne, długoterminowe cele polityki powiatu lipskiego, związane z ochroną zabytków to:

1. Rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
2. Eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
4. Tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki;
5. Uwzględnienie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami.

Priorytet I	Działania
Ochrona zachowanych elementów zabytkowych	<p>A. prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomości będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający trwale zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych;</p> <p>B. ustanawianie przez starostę na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków. Zgodnie z art. 102 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami społecznym opiekunem zabytków może być osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, niekaralna, posiadająca wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Funkcję społecznego opiekuna zabytków może sprawować też osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Zadaniem społecznych opiekunów zabytków jest podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz współdziałanie w tym zakresie z samorządem powiatu oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków</p>

Priorytet II	Działania
<p>Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wykreowania produktu turystycznego</p>	<p>A. wprowadzenie jednolitego systemu tablic informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego Powiatu Lipskiego;</p> <p>B. opracowanie mapy zabytków Powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków Ziemi Lipskiej;</p> <p>C. wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym;</p> <p>D. wykorzystanie obiektów zabytkowych w tworzeniu produktów</p>

Priorytet III	Działania
<p>Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym</p>	<p>A. organizacja spotkań z mieszkańcami i użytkownikami zabytków mających na celu uświadamianie wartości tych obiektów, prezentowanie właściwych metod ich rewaloryzacji i sposobów remontowania, a także sprawnym ich zarządzaniem i możliwościami pozyskiwania funduszy;</p> <p>B. wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa do systemu edukacji szkolnej podlegającej Zarządowi Powiatu poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz budowania więzi ze środowiskiem kulturowym;</p> <p>C. popularyzacja zasobów kulturowych w środkach masowego przekazu; wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych powiatu; współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie;</p> <p>D. przeprowadzenie akcji w formie informacji na stronie internetowej powiatu, plakatu lub ulotek mającej na celu uświadomienie mieszkańcom regionu głównej zasady konserwatorskiej związanej z przeprowadzanymi remontami obiektów zabytkowych, tj. wykonywanie ich przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją;</p> <p>E. opracowanie i upublicznienie dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych występujących na terenie gminy;</p> <p>F. propagowanie opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi poprzez usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, zwłaszcza dzieci i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.</p>

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg”

---

1. LGD obszarem atrakcyjnym turystycznie

1.1 Dziedzictwo naturalne i kulturowe czynnikiem rozwoju obszaru LGD

Cel szczegółowy 1.1 Dziedzictwo naturalne i kulturowe czynnikiem rozwoju obszaru LGD skupia się na dziedzictwie naturalnym i kulturowym, które zostało wskazane przez mieszkańców, jako najmocniejsza strona regionu. Potencjał ten służyć ma do rozwoju turystyki, w której mieszkańcy widzą szansę dla całego obszaru. Jest odpowiedzią na słabo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną i okołoturystyczną obszaru. W ramach tego celu, w związku z brakami w infrastrukturze oraz atrakcjach turystycznych, przewidziano tworzenie lub rozwój atrakcyjnych produktów i usług turystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i naturalne obszaru.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych miasta i gminy)

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Lipsko na lata 2000 - 2020

Cele strategiczne dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie miasta i gminy Lipsko przedstawiono poniżej.

Cel strategiczny nr V ROZWÓJ OŚWIATY I KULTURY

Cel operacyjny Nr 2 DOSKONALENIE BAZY KULTURALNEJ

Oczekiwane efekty:

- Podniesienie poziomu wiedzy mieszkańców
- Stworzenie nowoczesnej bazy kulturalnej i oświatowej w gminie

- Możliwość organizacji imprez kulturalnych

Cel operacyjny 3 OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Oczekiwane efekty:

- Podniesienie kultury społeczeństwa gminy
- Kultywowanie miejscowej tradycji i kultury
- Ochrona miejscowych zabytków
- Możliwość organizacji imprez kulturalnych

Kierunki działań:

- Organizacja imprez kulturalno-oświatowych kultywujących miejscową tradycję i kulturę.
- Tworzenie infrastruktury rozwoju inicjatyw społecznych na terenach wiejskich.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Lipsko oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Zapisy w kierunkach zagospodarowania przestrzennego:

Oдноśnie obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Wymogi ochrony dla tych obiektów określone są przepisami Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Oдноśnie Stanowisk archeologicznych

Dla zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych przewiduje się następujące zasady ochrony:

- przed przystąpieniem do jakichkolwiek prac ziemnych na terenie, na którym zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne należy powiadomić o nich właściwy organ Państwowej Służby Ochrony Zabytków w celu uzyskania warunków wykonania robót oraz nadzoru nad nimi,

Oдноśnie elementów krystalizujących układ urbanistyczny miasta Lipska

Studium wskazuje te elementy historycznego układu urbanistycznego miasta Lipska, które powinny chronione w procesach inwestycyjnych. Ochrona taka polegać powinna na zachowaniu, wyeksponowaniu lub odtwarzaniu następujących elementów krystalizujących układ przestrzenny miasta:

- Zespół przestrzeni publicznych powstałych na skutek podziału i zainwestowania dawnego rynku, ograniczony fragmentami zachowanych pierzei – dążyć do kompozycyjnego

(przestrzennego i funkcjonalnego) powiązania poszczególnych fragmentów dawnego rynku w celu wydobycia ich genezy oraz funkcjonalnej odrębności w strukturze centrum.

- Historyczny układ uliczny miasta, na który składają się przebiegi ulic:
  - Partyzantów i Łżecka od placu centralnego do ul. Długiej;
  - ciąg ulic Zwoleńskiej i Sockiej;
  - Czachowskiego, Kilińskiego, Widok, św. J. S. Pelczara, Powstańców Listopadowych, Al. Armii Krajowej;
  - wszystkie ulice wzdłuż pierzei dawnego rynku.

Dążyć do zachowania obecnego przebiegu wymienionych ulic.

- Kościół parafialny – eksponować, jako dominantę przestrzenną układu urbanistycznego centrum miasta.
- Zachowane linie pierzei – zachowywać wartościowe obiekty historyczne; dążyć do uzupełniania pierzei zabudową o gabarytach i formie architektonicznej dostosowanych do zachowanej historycznej zabudowy, która wskazana zostanie do zachowania i adaptacji.
- Ekspozycja części kwartałów zabudowy miejskiej z południowej skarpy doliny rz. Krępianki – stosować ujednoliconą pod względem formy architektonicznej zabudowę kwartałów pomiędzy ulicami: Łżecką i Socką od północy oraz Czachowskiego, Kilińskiego i Rtm. Witolda Pileckiego od południa. Dotyczy to zwłaszcza stosowania dachów stromych o zbliżonym kącie nachylenia połaci oraz zbliżonych rozwiązaniach materiałowych i kolorystycznych.
- Wgląd z placu centralnego na zbiornik wodny w dolinie rz. Krępianki poprzez przedłużenie ulicy Zwoleńskiej – chronić przed zamknięciem widoku z placu centralnego.
- Tereny otwarte w dolinie rz. Krępianki – chronić przed zainwestowaniem wszystkie tereny zlokalizowane wzdłuż doliny Krępianki, a wskazane w niniejszym studium do pełnienia funkcji zieleni urządzonej (parkowej) oraz terenów otwartych zieleni nieurządzonej; unikać ekspozycji zabudowań gospodarczych lub innych estetycznie substandardowych zlokalizowanych od strony terenów otwartych na terenach przeznaczonych pod zainwestowanie.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

- w strefach sąsiedztwa obiektów zabytkowych dostosowywać architekturę budynków nowoprojektowanych oraz sposób zagospodarowania terenu do wymogów konserwatorskich,

- w przypadku lokalizacji nowych inwestycji związanych z wykonywaniem robót ziemnych we wskazanych przez odpowiedni organ rejonach zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, projekty tych inwestycji należy uzgadniać z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków lub organem działającym w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną,
- w przypadku odkrycia podczas robót ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy: wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot, zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków przedmiot i miejsce jego odkrycia, niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub organ działający w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Miasta i Gminy Lipsko. Wstrzymanie robót, winno trwać do czasu uzyskania decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub organu działającego w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną) o sposobie dalszego postępowania z odkrytym przedmiotem lub w razie nie dokonania przez konserwatora odpowiednich oględzin przedmiotu – nie więcej niż 5 dni.
- dopuszcza się roboty budowlane w odległości 5 m od kapliczek pod warunkiem wystąpienia dla nich o pozwolenia na budowę lub ich zgłoszenia do organu właściwego w sprawach administracji architektoniczno-budowlanej, a w przypadku braku obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę lub zgłoszenia robót budowlanych, na 5 dni przed rozpoczęciem tych robót,
- dopuszcza się zmianę lokalizacji kapliczek lub zespołów kapliczek pod warunkiem uprzedniego zawiadomienia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz kierowanie się przy wyborze nowej lokalizacji nadaniu obiektowi podobnych warunków ekspozycji w przestrzeni publicznej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta i gminy

5.2.1. Charakterystyka ogólna miasta i gminy Lipsko

Miasto i Gmina Lipsko położone jest w południowo – wschodnim krańcu województwa mazowieckiego w dolinie rzeki Krępanki..

Powierzchnia Miasta i Gminy Lipsko wynosi 135,2 km² w tym: miasto 15,7 km², gmina 119,5 km² i graniczy z gminami: Sienno, Ciepiałów, Chotcza, Solec n/Wisłą i Tarłów (województwo Świętokrzyskie).

Granice administracyjne miasta i gminy przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Granice miasta i gminy Lipsko.
Źródło: www.google.com/maps.

Rysunek 2. Położenie miasta i gminy Lipsko na terenie powiatu lipskiego.

Źródło: <https://www.osp.org.pl>

Układ komunikacyjny

Układ komunikacyjny w mieście i gminie Lipsko tworzą:

- droga krajowa nr 79 relacji Warszawa – Kozienice – Lipsko – Sandomierz – Tarnobrzeg – (ok. 19 km na terenie gminy),
- droga wojewódzka nr 747 relacji Łża – Lipsko – Solec n. Wisłą – Opole Lubelskie – Bełżyce (dł. Ok. 9 km w granicach gminy).

Obie te drogi tworzą równoleżnikowo – południkowy układ krzyżowy przecinający się w mieście Lipsko pełniący funkcję tranzytowe, ogólne, miejskie, lokalne oraz dojazdowe. Poza tym układ komunikacji w mieście i gminie Lipsko tworzą:

- droga wojewódzka nr 754 Gołębiów – Wola Solecka – Boiska,
- drogi powiatowe o łącznej długości 87 km
- drogi gminne lokalne o łącznej dł. 136 km

Układ komunikacyjny gminy zapewnia prawidłowe połączenie z sąsiednimi powiatami i gminami, a także z miastem stołecznym Warszawą.

5.2.2. Zarys historii obszaru miasta i gminy

Ziemia Lipska od samego początku wchodzi w skład państwa polskiego i wraz z całą ziemią sandomierską należała do dzielnicy senioralnej. W okresie panowania Kazimierza Wielkiego (początek wieku XIV) zaczęły się w regionie rozwijać miejscowości, głównie te nadwiślane. Pierwsze dokumenty potwierdzające istnienie Lipska datowane są na wiek XVI. W dniu 08.04.1589 roku założycielka osady - Katarzyna Wolska - wyjednała u Króla Zygmunta III Wazy przywilej organizacji na miejscu byłej wsi Lipa jarmarku w dniu święta apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca). Wraz z początkiem XVII Lipsko przeszło w ręce silnego rodu Oleśnickich, właścicieli pobliskiego Daniszowa. Zarządzający wówczas osadą, Mikołaj Oleśnicki herbu Dębno wraz z żoną Zofią z Lubomirskich, wzniesli w 1614r. kościół murowany w miejsce dawnego drewnianego.

Jedną z najstarszych trwałych miejscowości w gminie jest Krępa Kościelna – przez Jana Długosza (1408 r.) nazywana Krampą. Według legendy z Krępy pochodziła słynna sandomierska dziewczina Halina Krępianka, która ocaliła miasto przed najazdem tatarskim sama ginąc. W Krępie urodził się także w 1876 r. regionalista ks. Jan Wiśniewski.

Prawa miejskie nadane przez króla Zygmunta III Wazę Lipsko uzyskało po raz pierwszy w roku 1613. Po tym fakcie Lipsko było własnością kolejno rodów: Denhoffów, Sanguszków, Kickich, Kochanowskich, Dzianotów, Wiercińskich, Wielgłowskich i Zboińskich. Pod koniec XVIII wieku król Stanisław August Poniatowski nadał miastu ostatnie przywileje, według których Lipsko otrzymało możliwość organizowania 10 specjalnych jarmarków w roku.

Z roku 1662 pochodzi pierwsza wzmianka o ludności żydowskiej na terenie miasta, którzy z czasem będą stanowili połowę jego mieszkańców.

Po III rozbiórce Polski cały obszar lipski znalazł się na terenie Austro-Węgier, w prowizji Galicja, a w okresie po 1809 roku – po okresie wojen napoleońskich – wszedł w skład Księstwa Warszawskiego (pod rządami Rosji Carskiej).

Początek XIX wieku to lata zarządzania miastem przez dziedzica Wiercińskiego ze Śmiłowa i przez Aleksandra i Eustachego Wielgłowskich. Według spisu z roku 1820 miasto liczyło wówczas 1017 mieszkańców i posiadało 26 domów murowanych i 169 drewnianych.

We wrześniu 1831 roku w okolicy Lipska walkę z oddziałami rosyjskimi stoczył generał Samuel Różycki. Korpus polski liczył 5 tys. żołnierzy i 6 dział. Po nierównej bitwie Polacy musieli się wycofać. W czasie powstania listopadowego epidemia cholery wyludniła miasto, a w roku 1857 pożar zniszczył jego znaczną część. W miejscowości Jawor Solecki zginął w 1863 roku legendarny przywódca powstania styczniowego – Dionizy Czachowski. W marcu 1864 roku do Daniszowa przybył generał

Józef Hauke-Bosak i wraz z oddziałem powstańczym mjr Andrzeja Denisewicza stoczył zwycięską walkę z Rosjanami.

W roku 1868 Lipsko utraciło prawa miejskie na okres 90 lat. W tym czasie Lipsko było osadą, gdzie funkcjonowała działalność rzemieślnicza, handlowa i rolnictwo. Handel i rzemiosło prowadzone było głównie przez Żydów.

W okresie od sierpnia 1914 do lipca 1915 roku rejon Lipska był terenem walk rosyjskich, austriackich i niemieckich. W tym czasie miejscowość została całkowicie zniszczona.

W okresie okupacji hitlerowskiej Lipsko było bardzo aktywnym ośrodkiem konspiracji. Pierwsze oddziały niemieckie pojawiły się 7 września 1939 roku, a następnego dnia niemiecka kolumna pancerna odcięła od mostów na Wiśle oddział gen. Skwarczyńskiego. Tego samego dnia w lesie koło Dąbrowy, pomiędzy Ciepelowem a Lipskiem, doszło do pierwszego starcia oddziałów polskich z niemieckimi. W pierwszych dniach września 1939 r. Niemcy stworzyli szpital polowy w dworze w Daniszowie. Ponadto 8 września Niemcy spalili w Lipsku zabytkową, barokową synagogę z 60 Żydami oraz rozstrzelano 300 polskich żołnierzy wziętych do niewoli. Polski ruch oporu po Kampanii Wrześniowej w rejonie lipskim reprezentowały głównie organizacja „Bataliony Chłopskie”, w 1940 roku powstał sztab podobwołu IV Powiśle (później Zorza). Jednym z najbardziej czynnych oddziałów było zgrupowanie „Ośka”, należące do Batalionów Chłopskich. W roku 1940 powstało, a w październiku 1942 r. zostało zlikwidowane lipskie getto i ludność żydowska została przewieziona do obozu zagłady w Treblince. W styczniu roku 1944 miasto zostało opanowane przez oddział Armii Krajowej Antoniego Hedy „Szarego”, a w maju przez oddziały Batalionów Chłopskich Władysława Gołąbka „Boryny”. W dniu 16 stycznia 1945 roku oddziały niemieckie opuściły miasto. W wyniku okupacji hitlerowskiej i działań wojennych straciło życie około 50% mieszkańców Lipska, zaś z 1699 osób ludności żydowskiej nie pozostała ani jedna (kilkudziesięciu osobom udało się wyemigrować). Szacuje się, że po zakończeniu wojny w Lipsku mieszkało około 1300 osób.

W lipcu 1946 doszło do krótkotrwałego zajęcia miasta przez oddziały antykomunistyczne Wolność i Niezawisłość (w walkach zginęło 4 partyzantów i 4 milicjantów). W tym czasie miasto się wyludniało, były kłopoty lokalowe, nie było dróg, instytucji itp.

Po wojnie ziemia Lipska znalazła się w województwie kieleckim aż do roku 1975 kiedy weszła w skład województw radomskiego, ale położona z dala od stolicy województwa była pozbawiona wpływów gospodarczych.

Pierwsze oznaki rozwoju miasta nastąpiły dopiero w okresie planu sześcioletniego (1950-55). W tych warunkach dochodzi 1.01.1956r. do utworzenia w Lipsku siedziby powiatu, mimo że Lipsko nie jest

miastem – prawa miejskie otrzymuje dopiero w 1958 roku. W latach sześćdziesiątych XX w. oddano do użytku wiele budynków użyteczności publicznej, powstają zakłady związane z rolnictwem (Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego „Hortex”, Zakład Mleczarski) i inne (Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego, Zakład Zespołów Samochodowych, Spółdzielnia Usług Wielobranżowych), budownictwo wielorodzinne.

Przemiany ustrojowe po 1989 r. Lipsko i okolice przeszły tak jak większość miast regionu. Lipsko i gminy powiatu lipskiego zostały włączone do województwa mazowieckiego.

Sławne osoby związane z gminą Lipsko

Antoni Gustaw Bem (ur. 4 czerwca w Lipsku, zm. 15 kwietnia 1902 r. w Warszawie), historyk literatury i krytyk. Urodził się w inteligenckiej rodzinie Karola i Joanny z Krężelewskich. Naukę rozpoczął w Collegium Gostomianum w Sandomierzu, Gimnazjum w Radomiu i kontynuował na wydziale filologiczno-historycznym Szkoły Głównej w Warszawie. Po studiach zajmował się pracą pedagogiczną, był nauczycielem prywatnym w Kielcach (do jego uczniów należał m.in. Stefan Żeromski) i w Warszawie. W 1888 przeniósł się na stałe do Warszawy, gdzie ze Stanisławem Krzemińskim i Aleksandrem Świętochowskim współtworzył tajny zespół publicystyczny „Towarzystwo Literackie”, jednocześnie publikował w: „Niwie”, „Gazecie Kieleckiej”, „Przeglądzie Krytycznym”, „Tygodniku Lwowskim”, „Przeglądzie Tygodniowym”, „Nowinach” i In., dokonywał przekładów, pisał podręczniki o gramatyce języka polskiego.

Ks. Jan Wiśniewski (1876 w Krępie Kościelnej -1943) ksiądz prałat, regionalista. Ukończył gimnazjum w Radomiu, po czym wstąpił do Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1899 r.. Pracował w parafiach w Ćmielowie, Radomiu, a od 1913 roku objął parafię pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Borkowicach pow. Końskie, gdzie pozostał do końca życia. Ks. Wiśniewski prowadził rozległą działalność narodową, społeczną i kulturalną. Badał, chronił i restaurował zabytki kościelne. Kolekcjonował także obrazy, ryciny, meble, rzeźby, zegary, broje, wykopaliska, archiwalia i książki. W latach 1907-1936 opracował 13 tomowe dzieło monografii dekanatów, parafii i miejscowości położonych w obrębie dzisiejszych diecezji kieleckiej, radomskiej, sandomierskiej i archidiecezji częstochowskiej. W swoich opracowaniach przedstawiał dzieje parafii od ich powstania po XX w. Prace zawierają bogatą dokumentację historyczną, ryciny, zdjęcia, mapy oraz obszerny, unikalny tekst źródłowy, mają bezcenną wartość naukową. Część swoich zbiorów muzealnych ks. Wiśniewski przekazał Oddziałowi Polskiego Towarzystwa

Krajoznawczego w Radomiu i Bibliotece Seminarium Duchownego i Muzeum Diecezjalnemu w Sandomierzu. Był wielokrotnie odznaczony, m.in. Srebrnym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury (1936) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938).

Dionizy Feliks Czachowski (ur. 6 kwietnia 1810 w Niedabyżu, zm. 6 listopada 1863 pod Jaworem Soleckim), pułkownik, był uczestnikiem powstania listopadowego, naczelnikiem wojennym województwa sandomierskiego w powstaniu styczniowym. Mimo braku wykształcenia wojskowego został przejściowo szefem sztabu pod Langiewiczem. Brał udział w bitwach pod: Małogoszczem (24 lutego), Pieskową Skalą (4 marca), Chrobrzem (17 marca), Grochowiskami (18 marca), Stefankowem (22 kwietnia), Borią, Jeziorkiem i Klewcowem (4-5 maja), pod Radzanowem (26 maja), Białobrzegami (29 maja), Bukownem (8 czerwca),

Rusinowem (9 czerwca), Bobrzą (10 czerwca), Ryhnicą (20 października). 5 listopada przeszedł Wisłę pod Solcem, kierując się na Lipsko. 6 listopada 1863 we wsi Krępka oddział Czachowskiego został zaskoczony przez Rosjan, usiłując się wydobyć z oblężenia wódz poległ.

Pochowany został na cmentarzu wiejskim w Bukównie, a następnie w mauzoleum przed kościołem ojców Bernardynów w Radomiu.

5.2.3. Walory naturalne

Pod względem fizyczno-geograficznym (wg Kondrackiego) obszar miasta i gminy Lipsko leży w obrębie mezoregionu Równina Radomska, która wchodzi w skład makroregionu Wzniesienia Południowomazowieckie, będące częścią podprowincji Niziny Środkowopolskie. Większa część gminy to zdenudowana płaska wysoczyzna położona na wysokości od 145 m n.p.m. do 200 m n.p.m. lokalnie nadbudowana wydymami. Wysoczyznę przecina dolina rzeki Krępianki, która ma płaskie i wąskie dno i tworzy krawędź o wysokości 10-20 m. Wg klasyfikacji R. Gumińskiego gmina Lipsko należy do radomskiej dzielnicy klimatycznej.

Obszar gminy zalicza się do nadwiślańskiego regionu termicznego, który zaliczany jest do najcieplejszych w kraju.

W gminie występują dobre warunki wodne, korzystne do produkcji rolniczej. Teren miasta i gminy Lipsko jest obszarem zasobnym w wodę podziemną. Na terenie całej gminy poziom wodonośny występujący w utworach kredowych, stanowi Główny Zbiornik Wód Podziemnych GZWP 405 – Niecka Radomska (Cr3).

Główną rzeką gminy jest Krępianka (ok. 9 km na terenie gminy), lewobrzeżny dopływ Wisły, przepływająca przez centralną część gminy z zachodu na wschód. Północno-wschodnia część gminy

odwadniana jest przez rzekę Strużankę, prawobrzeżny dopływ Iłżanki. Pozostałe rzeki to niewielkie, bezimienne ciek wodne będące dopływami rzek głównych oraz nieliczne rowy melioracyjne.

Teren gminy charakteryzuje się występowaniem gleb o wysokiej przydatności do produkcji rolniczej. Wskaźnik bonitacji gleb wynosi tu 0,96. Najliczniej reprezentowane są gleby klas IV, które zajmują 46%, natomiast mniej licznie występują gleby III klasy bonitacyjnej – 22 %. Od kilkunastu lat wzrasta w rejonie powierzchnia upraw owoców i warzyw – jest to region upraw wiśni.

Złoża surowców mineralnych na obszarze gminy Lipsko związane są z utworami kredowymi i czwartorzędowymi. Najbardziej powszechne są: opoki i gezy, piaski, surowce ilaste oraz torfy.

Lasy na terenie gminy występują głównie wąskim pasem wzdłuż granicy wschodniej oraz niewielkimi kompleksami w rejonie północno-wschodnim i północno-zachodnim. Wzdłuż wschodniej granicy gminy ciągnie się zwarty kompleks leśny przechodzący na tereny gminy Solec nad Wisłą objęty strefą krajobrazu chronionego.

Do form ochrony przyrody na terenie miasta i gminy Lipsko zalicza się:

- Obszar chronionego krajobrazu,

Obszar Chronionego Krajobrazu Solec n/Wisłą obejmuje teren położony na zachodnim brzegu Wisły. Jest on pocięty licznymi jarami i charakteryzuje się dużymi walorami turystycznymi i rekreacyjnymi.

- Pomniki przyrody,

Na terenie gminy zlokalizowane są 3 pomniki przyrody:

- Daniszów (4 sztuki – wiąz oraz 3 lipy),
- Leszczyny (sosna pospolita),
- Walentynów (jałowiec pospolity)

- Użytki ekologiczne.

Na terenie gminy zlokalizowany jest 1 użytek ekologiczny nr 114, zagłębienie terenu wypełnione wodą o powierzchni 0,20 ha.

5.2.4. Zabytki nieruchome

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę najcenniejszych zabytków na terenie miasta i gminy Lipsko:

Krępa Kościelna - kościół parafialny p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła

Kościół wybudowany w latach 1911-30 jest w stylu neogotyckim z czerwonej cegły. Bryła kościoła jest zwarta, z małym transeptem, przypory są umieszczone symetrycznie i bocznych częściach występują na przemian z ostrołukowymi oknami.

Krępa Kościelna – cmentarz rzymsko-katolicki

Cmentarz został założony był na przełomie XVIII i XIX wieku i nadal jest użytkowany.

Lipsko - kościół parafialny p.w. św. Trójcy

Kościół wybudowany w stylu neogotyckim według projektu architekta Megera w latach 1911-1930.

Właścicielem i użytkownikiem tego obiektu jest Parafia Rzymsko-Katolicka w Lipsku.

Zofiówka – drewniany dom młynarza

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i order, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowaskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Zabytki ruchome na terenie miasta i gminy Lipsko, to wyposażenie kościołów znajdują się w kościołach w Lipsku i Krępie Kościelnej.

Wyposażenie kościoła w Lipsku to m.in.:

- obraz Matka Boska z Dzieciątkiem, czczony wśród parafian jako obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy – powstał na początku XVIII wieku, rozmiary 128x91 cm, namalowany techniką olejną
- obraz Przemienienie Pańskie
- obraz świętego Walentego – dwustronny, na odwrocie nieczytelny, z XIX w., wymiary 94x58, technika olejna.

Wyposażenie kościoła w Krępie Kościelnej:

- chrzcielnica kamienna barokowa z VII wieku (dec. Nr 18/B/3 z dnia 20.08.1982 r.),
- figura św. Piotra i Pawła z ołtarza głównego (dec. Nr 18/B/1, 18/B/2 z dnia 20.08.1982 r.),
- ołtarz główny i ołtarze boczne z figurami.

Dwa obiekty z terenu gminy Lipsko - młyn z Zofiówki oraz budynek dawnej szkoły z Krępie Kościelnej - znajdują się w Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu (ul. Szydłowiecka 30). Są to zabytki znajdujące się w Rejestrze Zabytków Województwa Mazowieckiego.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości. Z perspektywy nauki i dziedzictwa znacznie ważniejsze są jednak archeologiczne zabytki nieruchome – stanowiska archeologiczne, czyli zespoły obiektów o charakterze kultowym, grobowym, mieszkalnym lub gospodarczym, otaczające je układy warstw glebowych oraz znajdujące się w nich zabytki ruchome.

Dziedzictwo archeologiczne jest nieodnawialne, ponieważ nie da się odtworzyć raz naruszonego układu warstw. Jedynym sposobem ochrony takiego zasobu jest zachowanie miejsc zalegania zabytków w stanie nienaruszonym tak, aby kolejne pokolenia mogły poznawać swoją przeszłość, stosując coraz bardziej skuteczne, a jednocześnie mniej inwazyjne, metody badawcze. Dotyczy to także archeologicznych badań wykopaliskowych, które są dopuszczalne tylko na stanowiskach zagrożonych zniszczeniem, np. w wyniku planowanej inwestycji budowlanej. Nie jest możliwe zachowanie w ten sposób wszystkich zabytków archeologicznych, pozostawianie stanowisk "in situ" może dotyczyć jedynie terenów szczególnie cennych.

Stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Lipsko zostały odkryte na podstawie badań Archeologicznego Zdjęcia Polski, które były realizowane w latach 70-tych i 80-tych XX wieku.

Karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych znajdują się w archiwum dokumentacji Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie i Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Radomiu.

Teren gminy Lipsko rozkłada się na powierzchni 5 obszarów AZP. Są to obszary oznaczone numerami: 78-72, 79-72, 79-73, 80-72, 81-72. Ogółem na terenie gminy znajduje się 21 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych.

Wykaz stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie gminy Lipsko według dokumentacji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Radomiu oraz badań terenowych.

Tabela 1. Wykaz stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie gminy Lipsko według dokumentacji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Radomiu oraz badań terenowych.

I.p.	Miejscowość	Obszar AZP	Numer na obszarze	Numer stano. w miejsc.	Funkcja	Kultura	Chronologia
1.	Babilon	79-72	8	1	Obozowisko		Neolit
2.	Gruszczyn Doły	80-72	2	1	Ślad osadnictwa		Nieokreślona
3.	Katarzynów	78-72	11	3	Obozowisko	Świderska	Paleolit schyłkowy
4.	Jakubówka	79-72	13	1	Ślad osadnictwa		Starożytność
5.	Lipa – Krępa	79-72	3	1	Ślad osadnictwa	-	Neolit - wczesna epoka brązu
6.	Lipa - Krępa	79-72	7	2	Obozowisko		Mezolit - wczesna epoka brązu
7.	Lipa – Miklas	79-72	11	1	Ślad osadnictwa		Starożytność
8.	Leopoldów	80-72	1	1	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
9.	Lipsko ul. Papiernia	79-72	1	1	Obozowisko		Neolit - wczesna epoka brązu
10.	Lipsko ul. Papiernia	79-72	2	2	Obozowisko		Neolit - wczesna epoka brązu
11.	Lipsko	79-72	5	3	Obozowisko		Neolit
					Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze – okres nowożytny	XV-XVIII wiek
12.	Lipsko	79-72	6	4	Obozowisko		Neolit
13.	Lipsko	79-72	7	5	Obozowisko		Neolit
14.	Lipsko	79-72	12	6	Ślad osadnictwa		Starożytność
					Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
15.	Maruszów	81-72	3	1	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia –

							wczesna epoka brązu
16.	Maruszów	81-72	6	2	Cmentarzysko	Grobów kloszowych	Okres lateński
17.	Maruszów	81-72	7	3	Ślad osadnictwa	Przeworska	Okres rzymski
					Osada	Późne średniowiecze	
18.	Nowa Wieś	79-72	9	1	Ślad osadnictwa		Okres nowożytny
19.	Nowa Wieś	79-72	10	2	Obozowisko		Okres nowożytny
					Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epoka brązu
20.	Wola Solecka	79-73	2	1	Stanowisko hutnicze		OWR
21.	Zofiówka	79-71	2	1	Ślad osadnictwa	Mezolit	Wczesna epoka brązu

Ewidencja stanowisk archeologicznych na terenie gminy Lipsko jest częścią Gminnej Ewidencji Zabytków, która stanowi integralną część niniejszego „Programu..”.

Na terenie gminy Lipsko zarejestrowano ogółem 21 stanowiska archeologiczne, nie zaznaczone w terenie. Większość stanowisk są to ślady osadnictwa i obozowiska pochodzące z okresów neolitu oraz starożytności.

Materiał zabytkowy pochodzący z badań przechowywany jest głównie w magazynach Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

Zaewidencjonowane stanowiska w gminie Lipsko nie są zagrożone. Znajdują się na terenach łąkowo-polnych, przyrzecznych w oddaleniu od linii zabudowy poszczególnych miejscowości.

Największe skupisko zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych w gminie rozciąga się w dolinie. Rzeki Krępianki w rejonie wsi: Nowa Wieś, Lipa Miklas, Babilon aż po zachodnie krańce miasta Lipsko.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Bardzo ważną częścią dziedzictwa kulturowego oprócz zabytków, dzieł sztuki i cennych eksponatów jest także tradycja, żywe niematerialne dziedzictwo, jako przejaw kultury odziedziczonej po przodkach i przekazywanej kolejnym pokoleniom. Jest ono niezmiernie ważne w procesie kształtowania tożsamości lokalnej społeczności. Ważnym jego elementem jest ochrona miejsc pamięci, której celem jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości

narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość Polski ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwały element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Rejon gminy Lipsko związany jest w rolnictwem, a głównie z sadownictwem. Obecnie region słynie z upraw wiśni. Lipsko jest ośrodkiem obsługi rolnictwa dla całej gminy, gdzie mieszczą się instytucje, podmioty oraz organizacje świadczące usługi na rzecz rolnictwa, mające znaczenie ponadlokalne. Instytucje i organizacje działające na rzecz rolnictwa w gminie to:

- Wojewódzki inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Warszawie. Oddział w Lipsku, ul. Zwoleńska 9,
- Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie. Oddział Radom. Powiatowy Zespół Doradców, ul. Zwoleńska 9,
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR). Biuro Powiatowe w Lipsku ul. Łżecka 1,
- Inspekcja Weterynaryjna. Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Lipsku ul. Łżecka 2,
- Gminny Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych – pełni funkcje związkowe i gospodarcze, agrotechniczne, warsztatowe i transportowe.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościół parafialny p.w. św. Trójcy w Lipsku (dekanat lipski) oraz są przez kościół parafialny p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Krępie Kościelnej (dekanat sienieński), a także przez koła przy nich utworzone oraz przez mieszkańców gminy.

Obrzędowość kościelna to uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, dbałość miejsca kultu: kościół, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach. Z obrzędkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną.

Działalność w zakresie kultury realizowana jest za pośrednictwem samorządowej instytucji kultury jaką jest Lipskie Centrum Kultury. Lipskie Centrum Kultury zgodnie z obowiązującym statutem przyjętym Uchwałą NR XXIII/179/2012 Rady Miejskiej w Lipsku z dnia 29 października 2012r. jest samorządową instytucją kultury wpisaną do Rejestru Instytucji Kultury i posiada osobowość prawną. Instytucja realizuje swoje zadania w różnych obszarach kultury prowadząc wielokierunkową działalność rozwijającą i zaspokajającą potrzeby kulturalne mieszkańców.

Do podstawowych zadań Lipskiego Centrum Kultury należy rozpoznawanie i rozbudzanie zainteresowań oraz potrzeb kulturalnych, przygotowanie do odbioru i tworzenia wartości kulturalnych, kształtowanie wzorów aktywnego uczestnictwa w kulturze, organizowanie przedsięwzięć propagujących i prezentujących dorobek kulturalny lokalnych artystów. Poprzez swoją otwartość na środowisko, działania animacyjne, wielostronną edukację kulturalną Centrum jest miejscem aktywizującym i integrującym mieszkańców, inspirującym i zaspokajającym ich potrzeby kulturalne, rozrywkowe, a także rekreacyjne. Formy działalności są adresowane do uczestników każdej grupy wiekowej.

Podjętymi przez LCK różnymi działaniami wypracowano model wiodącego centrum kulturalnego w regionie powiatu lipskiego, działającego na rzecz zachowania, upowszechniania i promocji kultury.

Priorytetem Centrum jest troska o animację i rozwój aktywności twórczej, jej upowszechnianie i promocję oraz dbałość o zachowanie tradycji, a także wartości kulturowych liczących się w regionie.

W trosce o rozwój artystyczny młodego pokolenia organizowano szereg różnorodnych form edukacji kulturalnej dla dzieci i młodzieży w dziedzinie: teatru, plastyki, muzyki, tańca itp. poprzez stałe zajęcia w tym zakresie oraz szeroką ofertę kulturalną. Głównym celem tych działań było wychodzenie naprzeciw zainteresowaniom, rozwój i doskonalenie umiejętności oraz zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży.

Niezwykle cenne dla lokalnej społeczności są projekty zrealizowane przez Lipskie Centrum Kultury, które pozwalają w sposób innowacyjny i kreatywny przygotować ofertę programową.

Wychodząc naprzeciw zróżnicowanym potrzebom naszych lokalnych odbiorców, Lipskie Centrum Kultury zrealizuje ciekawą ofertę propozycji kulturalnych, na które złożyły się zorganizowane na wysokim poziomie, liczne imprezy kulturalno- rozrywkowe, rekreacyjne i edukacyjne, skierowane do szerokiego grona odbiorców, tj:

- Festiwale, przeglądy, turnieje, spotkania, kiermasze, inna działalność kulturalna
- Konkursy
- Koncerty, recitale, kabarety
- Spektakle teatralne
- Imprezy plenerowe
- Spotkania autorskie, prelekcje, warsztaty
- Wystawy
- Programy animacyjne dla dzieci i młodzieży, wycieczki

- Wydarzenia artystyczno - kulturalne organizowane przez podmioty zewnętrzne przy współorganizacji LCK

Imprezy cykliczne organizowane przez Lipskie Centrum Kultury

- Festiwal Folkloru i Twórczości Nieprofesjonalnej „Powiśle”
- Tydzień Bibliotek
- Jarmark Wielkanocny
- Przegląd Twórczości Dziecięcej i Młodzieżowej
- Narodowe czytanie
- Lipskie Spotkania z Książką
- Biesiada ludowa „Z tradycją przy biesiadnym stole”
- Przegląd Twórczości Ekologicznej „Eko – Song”
- Ogólnopolski Konkurs Recytatorski

Lipskie Centrum Kultury jest również współorganizatorem miejskich uroczystości o charakterze państwowym i patriotycznym:

- Obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych
- Święto Konstytucji 3 Maja
- Święto Niepodległości 11 listopada

oraz wielu innych wydarzeń odbywających się na terenie miasta i gminy Lipsko.

Ogólne zestawienie podsumowujące liczbę wydarzeń i uczestników w 2018 r.

Nazwa wydarzenia	Ilość wydarzeń	Szacunkowa liczba uczestników
Festiwale, przeglądy, turnieje, spotkania i kiermasze	13	3149
Konkursy	11	492
Koncerty, recitale, kabarety	16	7050
Spektakle teatralne	9	2620
Imprezy plenerowe	7	5100
Spotkania autorskie, prelekcje, warsztaty, lekcje muzealne	30	955
Wystawy	13	1450
Programy animacyjne dla dzieci i młodzieży, wycieczki	7	904
Wydarzenia artystyczno- kulturalne organizowane przez podmioty zewnętrzne przy pomocy współorganizacji LCK	22	8820

Uroczystości państwowe o charakterze patriotycznym	3	900
Ogółem	131	31440

W Lipskim Centrum Kultury działa Akademia Kultury w zakresie organizacji zajęć animacyjno-rozwojowych dla dzieci i młodzieży oraz różnych form spędzania czasu wolnego dla wszystkich zainteresowanych odbiorców z następującym podziałem:

SEKCJA MUZYCZNA

• *STUDIO PIOSENKI „TALENT”*

- soliści Dziecięco – Młodzieżowej Estrady Piosenki
- dziecięcy zespół wokalny NO NOME
- zespół wokalny FUEGO

• *MUZYCZNA SCENA*

- zespół Na Zewnątrz
- młodzieżowy zespół muzyczny
- grupa „Lipsko Śpiewa”

• *WARSZTATY PERKUSYJNE*

• *WARSZTATY GRY NA GITARZE*

• *SEKCJA PLASTYCZNA*

Fabryka sztuki

- „Akademia Rysunku i Malarstwa”
- „Kolorowa Frajda ze sztuką”
- „AQQ SZTUKA”
- „Ale szycie” – warsztaty z szycia

• *SEKCJA TANECZNA*

- Fitness dla dzieci
- fitness dla Pań
- Taniec ludowy
- Grupa Fiki- Miki

- Grupa Alpi
- Akademia Ruchu Dla Pań
- SEKCJA TEATRALNA
- Grupa teatralna „Bim-Bom”
- Grupa teatralna „Dzień za Dniem”
- Grupa teatralna „Apsik
- Grupa teatralna „Otwarte Drzwi”
- KLUB INICJATYW RÓŻNYCH x,y,z...
- warsztaty kulinarne „Małe co nieco”
- KLUB BABSKI ŚWIAT
- KLUB SENIORA „SZCZĘŚLIWA PRZYSTAŃ”
- KLUB PRZYJACIÓŁ KRAINKI
- CZYTELNICZY KLUB PRZEDSZKOLAKA

W Lipsku znajduje się również Biblioteka Pedagogiczna – filia radomska. Dla uczniów organizowane są m.in.: konkursy, pogadanki, prelekcje, spotkania z regionalistami, odbywają się wystawy tematyczne, jubileuszowe i okolicznościowe oraz związane z nimi tematycznie prelekcje.

W gminie organizowanych jest wiele imprez cyklicznych oraz inicjatyw turystycznych, sportowych i innych przez rozmaite instytucje i organizacje współpracujące ze sobą (Starostwo Powiatowe, PTTK, ZHP, LGD „Krzemienny Krąg”, stowarzyszenia).

Mieszkańcy gminy mają możliwość korzystania z imprez rodzinnych i okolicznościowych o zasięgu lokalnym i ponadregionalnym na terenie gminy jak i w innych gminach powiatu.

Gmina należy do stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg”. LGD obejmuje gminy województwa mazowieckiego: Chotcza, Lipsko, Siemno, Solec nad Wisłą i Rzecznów oraz województwa świętokrzyskiego: Bałtów, Bodzechów, Ćmielów, Kunów, Sadowie. LGD została utworzona na zasadzie partnerstwa trójsektorowego, w którego skład wchodzi: przedstawiciele gmin, biznesu, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz osoby fizyczne. Stowarzyszenie działa w oparciu o Program Rozwoju Obszarów Wiejskich i inicjatywę LEADER. Dzięki otrzymanym z funduszy unijnych dotacjom LGD może m.in.:

- realizować projekty dotyczące rozbudowy infrastruktury turystycznej, sportowej i kulturalnej (tworzenie terenów zielonych, budowę chodników, punktów widokowych ścieżek rowerowych i spacerowych, zakładanie świateł, klubów)
- organizować imprezy kulturalne, wystawy, festyny i szkolenia dla mieszkańców regionu,
- tworzyć lokalnie miejsca pracy,
- sprzyjać rozwojowi społeczeństwa informacyjnego.

Gminy należące do LGD „Krzemienny Krąg” realizują wspólnie zadania, m.in.: dotyczących promocji turystycznej, tworzenia „Szlaku żółwia i dinozaura”, wspierania małych projektów służących lokalnej społeczności.

Na terenie gminy działają instytucje i stowarzyszenia, zrzeszające mieszkańców o różnych zainteresowaniach:

- Związek Strzelecki „STRZELEC” - Jednostka Strzelecka 1005 Lipsko im. Dionizego Czachowskiego. Organizacja Społeczno – Wychowawcza – działa w gminie od 1993 r. i skupia głównie młodzież ze szkół ponadgimnazjalnych. Jest to organizacja paramilitarna (z umundurowaniem) o charakterze patriotycznym. Strzelcy działają w oparciu o roczny plan działania, który uwzględnia cykliczne szkolenia oraz zajęcia praktyczne,
- Związek Harcerstwa Polskiego – organizacja pożytku publicznego, skupiająca dzieci i młodzież w celu wszechstronnego, intelektualnego, emocjonalnego i fizycznego rozwoju w duchu patriotyzmu i tolerancji. W gminie działa Hufiec ZHP Lipsko im. Bohaterów Chotczy,
- Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze oddział w Lipsku – organizacja wczasów krajowych i zagranicznych, wycieczek szkolnych na terenie kraju, rajdów, biwaków, kolonii, konkursów o tematyce krajoznawczo-turystycznej oraz działań promocyjnych m.in. szlaku turystycznego „Szlak Żółwia i Dinozaura”,
- Zarząd Oddziału Powiatowego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej w Lipsku,
- Zarząd Oddziału Miejsko - Gminnego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP – z terenu gminy skupia 5 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych z: Lipska, Długowoli, Krępy Kościelnej, Maruszowa, Woli Soleckiej. Straże Pożarne uczestniczą w jubileuszach i imprezach ogólnie gminnych czy sołeckich, biorą udział w uroczystościach patriotycznych i związanych z kalendarzem liturgicznym w kościele rzymsko-katolickim, organizują konkursy dla dzieci i młodzieży, uczestniczą w pracach społecznych, itp.. Jednostki OSP w gminie dysponują

5 strażnicami, zrzeszają ok. 180 członków czynnych i kilkunastu członków w Młodzieżowych Drużynach Pożarniczych,

- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Lipskiej „POWIŚLE” – stowarzyszenie społeczno-kulturalne, zajmuje się promocją kultury i historii regionu lipskiego, obejmuje swoim zasięgiem gminy powiatu lipskiego oraz 2 gminy z woj. świętokrzyskiego (gm. Bałtów, i gm. Tarłów), wydaje kwartalnik regionalny „Życie Powiśla”,
- Stowarzyszenie „Pomocna Dłoń” im. św. Brata Alberta – prowadzi działalność w celu pomocy dla osób ubogich i niepełnosprawnych, dożywiania dzieci, prowadzeniu warsztatów terapii zajęciowej i świetlic środowiskowych, dystrybuuje moc rzeczową, organizuje imprezy integracyjne,
- Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Społecznej „WINDA” - podejmuje działania na rzecz rozwoju miasta i gminy Lipsko oraz jej mieszkańców głównie w dziedzinach związanych z pomocą społeczną, kulturą, edukacją, sportem i turystyką,
- Amatorskie Ludowe Towarzystwo Sportowe OLD-BOYS – głównym celem działalności jest popularyzowanie kultury fizycznej wśród mieszkańców miasta i gminy Lipsko m.in. poprzez organizowanie i uczestniczenie w różnego rodzaju zawodach i imprezach sportowych,
- Stowarzyszenie „Dobro Dziecka” powstało z inicjatywy nauczycieli i rodziców uczniów PSP w Lipsku. Głównymi celami działalności stowarzyszenia jest pomoc dzieciom i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych, wyrównywanie szans edukacyjnych i rozwoju niezależnie od różnic wynikających z niepełnosprawności, trudności w uczeniu się, miejsca zamieszkania, popieranie inicjatyw w zakresie kultury, sportu, turystyki, ochrony środowiska.

Region lipski ma swoje media, tj. działa „Twoje Radio Lipsko” oraz pismo społeczno-kulturalne regionu – „Życie Powiśla”. Rozgłośnia rozpoczęła nadawanie programu na falach średnich AM 963 kHz 7 lutego 2001 r. Twoje Radio Lipsko nadaje codziennie w dwóch blokach programowych od godziny 7.00 do 9.00 i od godziny 17.00 do 19.00 i mogą je odbierać również mieszkańcy sąsiednich gmin.

Pismo „Życie Powiśla” jest kwartalnikiem, ukazuje się od stycznia 2001 r. Celem pisma jest przybliżenie czytelnikom historii i informowanie o najważniejszych wydarzeniach kulturalnych, społecznych i gospodarczych regionu. Pismo prezentuje gminy powiatu lipskiego w formie monograficznych opracowań.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla miasta i gminy Lipsko

5.3.1. Wykaz zabytków na terenie gminy Lipsko w rejestrze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Lista zabytków znajdujących się w rejestrze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, mających jednocześnie najwyższe znaczenie dla gminy pod względem materialnym, duchowym i turystycznym:

- Daniszów, park dworski, XVIII / XIX w., nr rej. 740 z 20.12.1957 r. oraz 354/A/86 z 4.11.1986 r.;

W chwili obecnej zachowały się jedynie fragmenty niegdyś okazałego parku. Znajduje się on w miejscowości Daniszów przy drodze do Kolonii Daniszów na działce ewidencyjnej nr 409/8. Zajmuje powierzchnię ok. 4,5 ha. Na terenie parku znajdują się m.in. pomniki przyrody: wiąz szypułkowy (330 cm w obwodzie), lipa drobnolistna (500 cm w obwodzie), lipa szerokolistna (220 cm w obwodzie), lipa drobnolistna (330 cm w obwodzie).

- Krępa Kościelna, kościół murowany, 1930-1935 r., nr rej. 337/A z 10.04.1986 r.;

Pierwszy kościół parafialny pod wezwaniem św. Trójcy w Lipsku wybudowali Mikołaj i Zofia z Lubomirskich Oleśnicy w 1614 roku, jego konsekracja odbyła się w roku 1686.

Obecny kościół wybudowany w latach 1911-30 jest w stylu neogotyckim z czerwonej cegły. Bryła kościoła jest zwarta, z małym transeptem, przypory są umieszczone symetrycznie i bocznych częściach występują na przemian z ostrołukowymi oknami.

Kościół jest trzynawowy, środkowa nawa jest wyższa i szersza. Środkowa część jest wyraźnie zaznaczona w fasadzie: wysoka, wysunięta przed lico, zakończona prosto, z portalem ostrołukowym przechodzącym w ostrołukowe okno witrażowe, posiadająca na zwieńczeniu dwa, wąziutkie okna ostrołukowe. Część ta tworzy przedsionek. Do części środkowej przylegają, zakończone skośnie, części boczne z portalami i wyżej ostrołukową płyciłą, zwieńczone fryzem arkadkowym.

Sklepienie wewnątrz kościoła jest ostrołukowe, krzyżowo-żebrowe, podtrzymywane kolumnami. Okna z witrażami zwieńczone ostrym łukiem.

Obok kościoła znajduje się XIX wieczna dzwonnica drewniana, czworoboczna, z widocznymi w szczycie dzwonami – jeden mniejszy, drugi większy – zwieńczona czworobocznym, strzelistym dachem. Dzwonnica jest odnowiona.

- Krępa Kościelna, cmentarz rzymsko-katolicki, założony na przełomie XVIII i XIX wieku, nr decyzji 36/2012 z dnia 12.01.2012 roku

W rejestr zabytków wpisany jest układ przestrzenny cmentarza z alejami i murem, najcenniejsze nagrobki i płyty nagrobne.

Cmentarz został założony był na przełomie XVIII i XIX wieku i nadal jest użytkowany. Cmentarz położony jest na wzniesieniu opadającym w kierunku wschodnim, ma kształt nieregularny. Pierwotny układ przestrzenny z ekspozycją wielu zabytkowych nagrobków jest zaakcentowany aleją prowadzącą od bramy w kierunku północnym oraz alejami wzdłuż muru południowego. Cmentarz ogrodzony jest murem kamiennym, wzniesionym w 1 połowie XX wieku oraz częściowo w 1945 roku. Stylistyka XIX-wiecznych nagrobków nawiązuje do form historycznych: najstarsze posiadają formę steli na cokole, są także nagrobki figuralne oraz nagrobki czerpiące ze wzorów neogotyckich. Najliczniejsze są nagrobki w formie krzyża na cokole wykonane pod koniec XIX w. i na początku XX w.. Nagrobki z lat 1925-1960 są jednorodne w stylistyce, zostały wykonane w lokalnym warsztacie i powielają wzorzec: forma kapliczki na cokole, z dekoracyjną wnęką na figurę Matki Boskiej u góry, z płaskorzeźbioną dekoracją w kształcie wieńca laurowego, Gorejącego Serca Jezusa oraz żłobień tworzących wzory liniowe i geometryczne.

Na terenie cmentarza zachowało się 50 cennych nagrobków i płyt nagrobnych, wykonanych z piaskowca. Najstarszym obiektem jest płyta nagrobna Konstantego i Michała Krępowskich z 1 połowy XIX wieku. Zachowały się także nagrobki upamiętniające rody szlacheckie: Wandy Rudzkiej – właścicielki Krępy, Włodzimierza Niemiryca – dzierżawcy Jawora, Jana Gruszczyńskiego – właściciela Lipy, Jadwigi Leszczyńskiej. W nagrobku Michaliny Wiśniewskiej znajdują się prochy rodziny regionalisty ks. Jana Wiśniewskiego.

- Lipsko - kościół parafialny p.w. św. Trójcy, nr rej. 345/A/7 z 15.06.1976 roku oraz 81/A/81 z 12.03.1981 roku

Kościół wybudowany w stylu neogotyckim według projektu architekta Megera w latach 1911-1930. Kościół jest orientowany, wykonany z kamienia wapiennego, wzmocniony skarpami. Jest to budowla kamienna, jednonawowa z węższym prezbiterium, prostokątną zakrystią i czworoboczną wieżą z dzwonami. Nad odrzwiami i na skarpach znajdują się herby i napisy fundacyjne. Kościół jest trzynawowy, rozczłonkowany na zewnątrz. Wewnątrz wystrój barokowy, prezbiterium ma sklepienie i posadzkę marmurową.

W kościele znajdowały się trzy dzwony: największy z 1712 roku, średni z 1788 roku i mały z 1707 roku. Z zabytkowych dzwonów pozostał największy. Dwa dzwony zostały ufundowane przez parafian w 1998 roku:

- średni - Jan Paweł II – Papież Polak. „Czy przyjmujesz w posłuszeństwie wiary wobec Chrystusa mojego Pana zawierając Matce Chrystusa i Kościoła – świadom wielkich trudności – przyjmuję.” 10.X.1978,

- mały – „Niech pokorna dziewica z Nazaretu prowadzi ludzkość Nowego Milenium ku

Temu, który jest światłością prawdziwą oświecającą każdego człowieka.” (List Apostolski – Zbliżające się trzecie tysiąclecie).

W ołtarzu (który został ufundowany w 1880 roku przez parafian) znajduje się obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, zasuwany obrazem Świętej Trójcy.

- Zofiówka – dom drewniany, koniec XIX w, nr rej. 121/A/81 z dnia 04.11.1981 rok

Dom drewniany o węglowej konstrukcji ścian, dach dwuspadowy. Budownictwo mieszkalne wchodzące w skład zabudowy młynarskiej ze schyłku XIX wieku. W chwili obecnej budynek jest użytkowany, ale dość zaniedbany.

Dwa obiekty znajdujące się w Rejestrze Zabytków województwa mazowieckiego z terenu gminy Lipsko zostały przeniesione do Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu (Radom, ul. Szydłowiecka 30):

- budynek dawnej szkoły w Krępie Kościelnej – drewniany z lat 1914-1915, nr rej. 319/A/85 z dnia 22.08.1985 roku
- młyn wodny z Zofiówki – drewniany z 1914 roku, nr rej, 121/A/81 z dnia 17.07.1981 roku.

5.3.2. Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 w/w ustawy podstawą opracowania programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Według rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661) GEZ jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku.

Zweryfikowana gminna ewidencja zabytków nie jest zamknięta i może być zwiększana zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podczas badań terenowych przeprowadzonych przed opracowaniem niniejszego programu zweryfikowano dotychczasową ewidencję zabytków.

Materiałem wyjściowym była sporządzana Gminna Ewidencja Zabytków, stanowiąca załącznik do Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018.

Tabela 2. Wykaz zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków na terenie miasta i gminy Lipsko (po weryfikacji terenowej w 2019 r.)

Lp.	Miejscowość	Ulica/Numer	Działka ewidencyjna	Obiekt, czas powstania	Rejestr zabytków
1.	Daniszów	4	153	młyn murowany, II ćw. XX w.	-
2.	Daniszów	-	409/7, 409/8	park podworski, XVIII/XIX w.	wpis do rejestru zabytków nr 740 z dnia 20.12.1957 r. i 354/A/86 z 4.11.1986 r.
3.	Dąbrówka	6	97	dom drewn., I ćw. XX w.	-
4.	Długowola Druga	obok numeru 46	73	kapliczka murowana, XIX w.	-
5.	Długowola Druga			kapliczka murowana, XIX w.	
6.	Długowola Druga			kapliczka murowana, 1905 r.	
7.	Długowola Pierwsza	-	326	kapliczka kubaturowa z rzeźbami	-
8.	Huta	17	247	dom drewniany, I ćw. XX w.	-
9.	Huta	-	428	kapliczka, pocz. XX w.	-
10.	Krępa Górna	13	372	dom drewniany, ok. 1935 r.	-
11.	Krępa Górna	22	298	dom murowany z kamienia, ok. 1895 r.	-

12.	Krępa Górna	43	132/1	dom drewniany, XIX/XX w.	-
13.	Krępa Górna	64	180	dom drewniany, 1923 r.	-
14.	Krępa Górna	-	184	kapliczka murowana, 1931 r.	-
15.	Krępa Górna	-	33	krzyż przydrożny drewniany	
16.	Krępa Kościelna	-	130	kościół murowany, 1930-1935 r.	wpis do Rejestru Zabytków nr 337/A z 10.04.1986 r.
17.	Krępa Kościelna	-	224	cmentarz rzymskokatolicki, XVIII/XIX w.	wpis do Rejestru Zabytków Dec. 36/2012 z 12.01.2012 r.
18.	Kostusin	-	55/2	kapliczka murowana, pocz. XX w.	-
19.	Lipa Miklas	29	456	kapliczka - figura murowana, 1951	-
20.	Lipa Miklas	43	559	krzyż murowany, pocz. XX w.	-
21.	Lipsko Ul. Solecka	4	1376	kościół parafialny p.w. św. Trójcy murowany, barokowy, 1614,1686 r.	-
22.	Lipsko – skrzyżowanie ul. Zwoleńskiej i Obrońców Chotczy	-	153/1	krzyż – figura, murowana, 1886 r.	-
23.	Lipsko ul. Łżecka	45	1126	krzyż, murowany, pocz. XX w.	-
24.	Lipsko ul. Pileckiego	3	1399	dom murowany, ok. 1916 r.	-
25.	Lipsko ul. Łżecka	7	1284/1	dom murowany, pocz. XX w.	-
26.	Lipsko ul. Łżecka	9	1283	dom murowany, pocz. XX w.	-
27.	Lipsko ul. Łżecka	8	1157/14	dom murowany, pocz. XX w.	-
28.	Lipsko ul. Łżecka	12	1153/2	dom murowany, pocz. XX w.	-

29.	Lipsko ul. Iłżecka	14	1152	dom drewniany, pocz. XX w.	-
30.	Lipsko ul. Iłżecka	18	1150	dom murowany, pocz. XX w.	-
31.	Lipsko ul. Iłżecka	19	1277/1	dom murowany, pocz. XX w.	-
32.	Lipsko ul. Iłżecka	20	1148	dom murowany, pocz. XX w.	-
33.	Lipsko ul. Iłżecka	23	1274/1	dom murowany, pocz. XX w.	-
34.	Lipsko ul. Iłżecka	24,26	1145, 1146	dom murowany, pocz. XX w.	-
35.	Lipsko ul. Iłżecka	27	1257	dom drewniany, pocz. XX w.	-
36.	Lipsko ul. Iłżecka	28	1144/2	dom drewniany, pocz. XX w.	-
37.	Lipsko ul. Iłżecka	55	1120	dom drewniany, pocz. XX w.	-
38.	Lipsko ul. Kościuszki	16	1205	dom murowany z 1931 r.	-
39.	Lipsko ul. Solecka	14	1383	dom drewniany, l. 20-te XX w.	-
40.	Lipsko ul. Solecka	17	1221/3	dom murowany, l. 20-te XX w.	-
41.	Lipsko ul. Solecka	18	1385	dom murowany, l. 20-te XX w.	-
42.	Lipsko ul. Solecka	28	1404	dom murowany z 1926 r.	-
43.	Lipsko ul. Solecka	2 i 3	1366/3, 1366/4	dom murowany, pocz. XX w.	-
44.	Lipsko	-	1815	cmentarz rzymskokatolicki, XIX w.	-
45.	Lipsko	-	1815	cmentarz rzymskokatolicki, l. 30-te XX w.	-
46.	Lipsko	-	1122	cmentarz żydowski (kirkut)	-
47.	Nowa Wieś	39	259	dom drewniany, 1921 r.	-
48.	Śląsko	-	307/1	figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, murowana, XIX w	-
49.	Śląsko (przysiółek Krzywda)	-	39	kapliczka filarowa z latarnią	-
50.	Wiśniówek	-	219	krzyż murowany, 1908 r.	-

51.	Wola Solecka I	88	148/3	dom drewniany z 1929 r.	-
52.	Wola Solecka II	120	362/2	dom drewniany z 1935 r.	-
53.	Wola Solecka II	72	148/3	dom drewniany z 1931 r.	-
54.	Zofiówka 106	106	118	dom drewniany z 1946 r.	-
55.	Zofiówka	71	145/5	dom drewniany z 1946 r.	-
56.	Zofiówka	-	258	krzyż – figura murowana, kon. XIX w.	-
57.	Zofiówka	-	137/3	krzyż –murowany, 1901 r.	-
58.	Zofiówka	-	259/2	krzyż – figura murowana, 1906 r.	-
59.	Zofiówka	116	106/4	dom drewniany, kon. XIX w.	wpis do rejestru zabytków nr rej. 121/A/81 z dnia 04.11.1981 rok

Źródło: Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 293/2018 Burmistrza Miasta i Gminy Lipsko w sprawie zmian w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Lipsko.

Powyższy wykaz stanowi zapis architektonicznego krajobrazu gminy Lipsko, który powinien być wzięty pod uwagę przy definiowaniu aktualnego charakteru zabudowy. „Gminna Ewidencja Zabytków dla Miasta i Gminy Lipsko” stanowi załącznik nr 1 do niniejszego opracowania.

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Lipsku. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku prac nie wymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Lipsko została wykonana na podstawie:

- przeprowadzenia sesji fotograficznej całego obszaru, sprawdzenie danych meldunkowych oraz działek w Urzędzie Miasta i Gminy Lipsko mającej na celu uaktualnienia Gminnej Ewidencji Zabytków, ewidencja wykonana przez Urząd Miasta i Gminy w Lipsku
- przeprowadzenie weryfikacji stanowisk archeologicznych w kartach adresowych będących w posiadaniu Konserwatora Zabytków w Radomiu oraz podczas badań terenowych i weryfikacji terenów w Urzędzie Miasta i Gminy w Lipsku,
- analizy dokumentów strategicznych miasta i gminy,
- publikacji książkowych i wydań broszurowych dotyczących gminy i regionu,
- informacji o inwestycjach zrealizowanych na terenie gminy oraz projektów do realizacji w najbliższych latach.

Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej wysunięto następujące wnioski:

- Zabytki wpisane do rejestru zabytków nie budzą zastrzeżeń.
- W dobrym stanie zachowania znajdują się zespoły kościelne.
- Większość kapliczek jest w dobrym stanie, jednakże niektóre kapliczki wymagają zabiegów pielęgnacyjnych.
- Część obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Lipsko wymaga zabiegów renowacyjnych – np. zabudowa wzdłuż ulicy Łżeckiej na terenie miasta Lipsko.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony:

- 1) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) obecność obiektów drewnianych stanowiących przykłady budownictwa regionalnego;
- 3) kapliczki i krzyże przydrożne będące miejscami pamięci;
- 4) dobrze utrzymane zabytki architektury sakralnej, dzięki renowacjom i konserwacjom;
- 5) pozytywna rola kościołów i związków wyznaniowych w dziedzinie ochrony zabytków;
- 6) posiadanie Gminnej Ewidencji Zabytków;

- 7) środki w budżecie gminy na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami;
- 8) położenie gminy sprzyjające rozwojowi turystyki;
- 9) obszary chronione.

Słabe strony:

- 1) trudności z pozyskaniem środków finansowych na ochronę dziedzictwa kulturowego;
- 2) problem w dostosowaniu zabudowy tradycyjnej do współczesnych standardów;
- 3) reklamy na budynkach w mieście, które wpływają negatywnie na odbiór wizualny zabytków (na terenie miasta Lipska);
- 4) występowanie zabytków, będących w złym stanie zachowania;
- 5) zaniedbania w zakresie stanu technicznego obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 6) niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 7) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych.

Szanse:

- 1) wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;
- 2) zwiększenie środków budżetowych Miasta i Gminy na działania związane z ochroną zabytków;
- 3) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 4) udział środków osób prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- 5) inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców miasta i gminy na temat wartości kulturowej zabytków, których są właścicielami oraz propagowanie pozytywnych rozwiązań zgodnych z zasadami sztuki konserwatorskiej;
- 6) wykorzystanie walorów przyrodniczych, kulturowych i dziedzictwa w zakresie budowy oferty turystyczno-rekreacyjnej;
- 7) rosnące zapotrzebowanie na turystykę, zwłaszcza rowerową;
- 8) zwiększenie ilości plenerowych imprez lokalnych, o charakterze historycznym, jako element promocji i budowanie więzi lokalnych;

- 9) wykorzystanie Internetu do popularyzacji historii i tradycji regionalnych oraz ochrony zabytków;
- 10) Dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych,
- 11) Komplementarność z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Mazowieckiego.

Zagrożenia:

- 1) postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego na terenie miasta i gminy;
- 2) traktowanie przez niektórych właścicieli konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego, jako problemu ograniczającego dysponowanie własnością prywatną;
- 3) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 4) brak przepisów stymulujących (zachęt, wsparcia) dla prywatnych właścicieli obiektów;
- 5) podatność zabytków na zniszczenie (brak zabezpieczeń);
- 6) brak uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków, wstrzymujących ich konserwację;
- 7) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 8) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów zabytkowych;
- 9) brak funduszy i koncepcji wykorzystania obiektów zabytkowych, powodujący ich degradację;
- 10) zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększającą się liczbą pojazdów;
- 11) występowanie zagrożeń zewnętrznych: powódzie, pożary.

7. Stopień realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018

W latach 2014 – 2018 na terenie miasta i gminy Lipsko realizowano następujące działania w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018:

- Prowadzenie prac porządkowych na terenie parku w Daniszowie

Coroczne prowadzenie prac porządkowych polegających na usunięciu samosiewów drzew i krzewów, których wiek nie przekracza 5 lat. Kilka razy w roku odbywają się uporządkowania obumarłych i nierokujących szans na przeżycie drzew, które zostały wyrwone przez przechodzące przez teren parku burze i związane z nimi silne podmuchy wiatru. W 2017 roku zostały wykonane kompleksowe prace polegające na usunięciu roślin pochodzących z samosiewu, tj. krzewów

w skupinach nie przekraczających 25 m² oraz drzew, których obwód na wys. 5 cm nie przekracza 50 cm.

Wyżej wymienione działania związane były z realizacją celu 1: Ochrona i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy wyznaczonego w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018.

- Wytczenie szlaków rowerowych w celu zwiększenia dostępności zabytków

W 2018 roku zakończono realizację projektu "Aktywnie z rowerem w mieście i gminie Lipsko". Jego głównym założeniem było powstanie sieci międzygminnych szlaków rowerowych łączących wszystkie gminy wchodzące w skład Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg”. Na obszarze dziesięciu gmin powstał nowy, spójny i innowacyjny produkt turystyczny. W ramach projektu wykonano rowerową przystań, w postaci drewnianej wiaty nad zalewem w Lipsku wyposażoną w drewniany stół i ławkę, stację naprawy rowerów, stojak na rowery oraz kosze do selektywnej zbiórki odpadów. Wytczono i oznakowano także na terenie miasta i gminy Lipsko 7 szlaków rowerowych:

- Lipsko – Bałtów o długości 27 km
- Bałtów – Lipsko – 25km
- Sienno – Lipsko – 18 km
- Lipsko – Solec – 10 km
- Lipsko – Rzecznów – 42 km
- Lipsko – Sienno – 24 km
- Lipsko – Lipsko – 37 km

W celach informacyjno-promocyjnych przygotowane zostały mapy turystyczne ścieżek rowerowych prezentujące obszar, na którym znajdują się poszczególne trasy z uwzględnieniem najciekawszych obiektów turystycznych gmin LGD, w tym także obiektów zabytkowych. Zamontowano również tablice informacyjne, lokalizujące obiekty wpisane do rejestru zabytków. Stworzono aplikację mobilną o nazwie „Krzemienny Szlak”, która znacznie ułatwia wybór trasy rowerowej do wybranych punktów turystycznych. Ponadto przygotowana została również strona internetowa: www.krzemiennyszlak.pl

Zarówno na mapach turystycznych, na tablicach informacyjnych, na znakach drogowych zlokalizowanych na szlakach rowerowych oraz w aplikacji mobilnej znajdują się najbardziej

charakterystyczne zabytki gminy Lipsko wpisane do rejestru, tj. Kościół pw. Świętej Trójcy w Lipsku, i kościół pw. św. Piotra i Pawła w Krępie Kościelnej.

Wyżej wymienione działania związane były z realizacją celu 4: Współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami wyznaczonego w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018.

- Opracowanie publikacji

W 2014 roku wydano opracowaną przez Miasto i Gminę Lipsko i współfinansowaną przez LGD „Krzemienny Krąg” dwutomową publikację pt. „Historia Lipska w rysunku i fotografii. Pierwszy tom to rysunkowa historia w formie komiksu, w którym prezentowana jest bitwa pod Lipskiem z czasów Powstania Listopadowego Drugi tom to zestawienie fotografii sprzed lat i Lipska 2014-go roku autorstwa lipskiego fotografika – Jana Skrzypczyńskiego. Część zawartych w publikacji fotografii przedstawia Kościół pw. Świętej Trójcy w Lipsku i inne obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Lipsko.

Wyżej wymienione działanie związane było z realizacją celu 2: Cel 2. Dokumentacja i badanie oraz edukacja, popularyzacja i promocja, dziedzictwa kulturowego gminy wyznaczonego w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2014-2018.

8. Założenia programowe

8.1. Priorytety Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023 będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy;
- 2) zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- 3) badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej;
- 4) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.

8.2. Kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone długofalowe kierunki działań wraz z proponowanymi zadaniami.

Dla priorytetu pierwszego (rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy):

- 1) zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:
  - a) prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy,
  - b) opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,
  - c) podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy,
  - d) rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (parków, cmentarzy),
    - odsłanianie zarośniętych nagrobków,
    - usunięcie drzew zagrażających mauzoleum, ogrodzeniu, bezpieczeństwu ludzi oraz niekomponujących z historycznymi nasadzeniami alejowymi.
  - e) rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji;
- 2) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne:
  - a) określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych,
  - b) wyeksponowanie zabytków dla celów turystycznych,
  - c) ustalenie liczby obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i nieposiadających, tzw. „błękitnej tarczy” czyli specjalnego oznaczenia informującego, że dany obiekt jest zabytkiem,
  - d) prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni:
    - działania związane z pracami porządkowymi na terenie parku w Daniszowie,
    - działania związane z pracami porządkowymi na wszystkich cmentarzach w granicach miasta i gminy Lipsko.

- 3) podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:
  - a) współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,

Dla priorytetu drugiego (zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego):

- 1) zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni:
  - a) opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów z dużą ilością zabytków,
  - b) konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną,
  - c) aktualizacja Studium Uwarunkowań Przestrzennych i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Lipsko,
- 2) podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska:
  - a) Przestrzeganie zasad ochrony przyrody oraz zasad zagospodarowania przestrzennego wyznaczonych w odpowiednich dokumentach.

Dla priorytetu trzeciego (badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej):

- 1) szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy:
    - a) udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy poprzez, np. utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego,
    - b) opracowanie aktualnej mapy zabytków gminy jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do najważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego,
    - c) organizacja cyklicznych imprez plenerowych
  - 2) Współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami
    - a) Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków oraz instytucjami pomocowymi
    - b) Określanie warunków współpracy gminy z właścicielami obiektów oraz informowanie właścicieli budynków będących obiektami zabytkowymi o przysługujących im prawach i konieczności wypełniania obowiązków oraz o formach dofinansowania remontów itp.
- umieszczanie bieżących informacji na stronie internetowej Urzędu Miasta i Gminy Lipsko

- c) Aktywna działalność stowarzyszeń, LGD, klubów, kół, związków oraz entuzjastów na rzecz rozwoju gminy
  - kontynuacja działalności LGD „Krzemienny Krąg”
- d) Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością różnych podmiotów
- 3) edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym:
  - a) organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
  - b) wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- 4) specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym:
  - a) prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków,
  - b) finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych,
  - c) Wyłączenie z GEZ w przypadku np. zniszczenia zabytku, utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał w tych sprawach,
  - d) Włączanie do GEZ nowych obiektów zabytkowych, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, figury, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp.,
  - e) Dokonywanie przeglądów obiektów z gminnej ewidencji zabytków z udziałem pracowników urzędu konserwatorskiego.

Dla priorytetu czwartego (określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków):

- 1) uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych:
  - a) wyjaśnienie uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków,
  - b) współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami;
- 2) opracowanie planu systematycznych kontroli, stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych:
  - a) dofinansowanie na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nieruchomości niebędących własnością gminy,

- b) podejmowanie interwencji wobec niszczonych (i degradowanych niewłaściwym użytkowaniem) obiektów zabytkowych,
- c) walka z samowolami budowlanymi, poprzez np. popularyzację dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu gminy finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.), lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością gminy;
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.);

- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.);
- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067 z późn. zm.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) z dotacji unijnych;
- 6) od fundacji;
- 7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

11.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. 2018 poz. 2067 ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów cząstkowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta i Gminy Lipsko na lata 2020-2023*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

13. Załączniki

ZAŁĄCZNIK 1. Karty adresowe zabytków nieruchomych